

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ ФУНКЦІЙ СУБ'ЄКТІВ ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ І ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Стаття присвячена розв'язанню проблеми відсутності теоретичних, методичних та технологічних засад проектування процесу виховання особистості службовця державної установи, зокрема у вищих педагогічних і військових закладах освіти. Визначено коло суб'єктів системи виховання в цих закладах (представники ректорату, деканату, курсові офіцери (у військових закладах освіти), викладачі, а також студенти та курсанти, як особи, що здійснюють самовиховання). Схарактеризовано особливості виконання ними окремих функцій. Детально розглянуто аспекти мотивування об'єктів виховної роботи. Конкретизовано особливості мотиваційної роботи в структурних ланках "ректорат – деканат", "деканат – курсові офіцери", "курсіві офіцери – курсанти" (для військових закладів освіти), "деканат – викладачі", "викладачі – студенти (курсанти)". Досліджено реалізацію проектувальної функції на різних рівнях виховної системи: створення положення про виховну роботу, її концепції, програм, планів тощо. Визначено відмінності в реалізації суб'єктами виховання обох типів вищих закладів освіти організаційної функції. Підкреслено відмінність щодо кадрового ресурсу в двох типах закладів освіти, оскільки викладачі педагогічного закладу освіти мають педагогічну освіту, а більшість викладачів військового закладу освіти такої освіти не мають. Зосереджено увагу на спільних рисах реалізації діагностичної (вивчення стану виховної роботи в закладі (у підрозділі), готовності до її здійснення представниками виховної системи та ступеня сформованості особистості службовця державної установи в осіб, що навчаються), прогностичної (уявлення очікуваного результату від реалізації певних виховних заходів, програм, планів та концепції виховної роботи), стимулювальної (застосування методів заохочення щодо підлеглих осіб як суб'єктів виховної роботи та студентів чи курсантів) та контрольної функцій (реалізація керівниками заходів щодо вивчення виконання планів і програм виховної роботи). Результати дослідження сприятимуть побудові виховних систем у вищих закладах освіти, які будуть зорієнтовані на державні потреби в підготовці педагога чи військового фахівця.

Ключові слова: виховання, педагогічний заклад освіти, військовий заклад освіти, функції, суб'єкт виховання.

Постановка проблеми. Реформування вищої освіти як галузі, що надало вищим закладам освіти (ВЗО) право автономії, вимагає від них певної самостійності не тільки під час організації навчального процесу, а й виховного. Актуальність останнього зумовлена тим, що ВЗО повинен враховувати потреби працедавців щодо якісної характеристики особистості випускника. Представники низки професій, зокрема більшість педагогів і військові, працюватимуть у державних службах і установах, тобто відповідні ВЗО повинні орієнтуватися на потреби країни в отриманні дипломованих службовців. Але заклади освіти не акцентують увагу на підготовці фахівця такого ґатунку, і вибудовують системи виховання достатньо

інтуїтивно. Причина цього, за нашим переконанням, в проблемі відсутності теоретичних, методичних та технологічних засад проектування процесу виховання особистості службовця державної установи, яка не дозволяє побудувати зорієнтовані на державні потреби виховні системи на рівні ВЗО. Розв'язання цієї проблеми вимагає, у тому числі, порівняння процесів виховання різних категорій державних працівників, зокрема педагогів і військових службовців, для винайдення спільної платформи у побудові виховних систем. Саме порівняння змісту функцій суб'єктів виховання у вищих педагогічних і військових закладах освіти здійснюватиметься в цьому дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науково-педагогічній літературі достатньо ґрунтовно вивчаються процеси виховання у вищій школі. Зокрема розкриваються теоретичні та практичні засади виховної роботи у ВЗО взагалі [2; 4; 8], а також безпосередньо в педагогічних [1; 5; 7] і військових закладах освіти [3; 6; 9]. Але науковцями не проаналізовані функції суб'єктів виховної роботи як представників певної системи, що залишає нерозв'язаною проблему відсутності теоретичних, методичних та технологічних засад проектування процесу виховання особистості службовця державної установи.

Формулювання цілей статті. В дослідженні визначатимуться функції суб'єктів виховної роботи та розкриватиметься їх зміст з урахуванням специфіки її реалізації у вищих педагогічних і військових закладах освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес проектування виховних систем передбачає проектування її окремих складників, які є взаємопов'язаними та утворюють певну структуру. На нашу думку, цими складниками є цілі виховної системи, регулятори (принципи) її функціонування, суб'єкти системи, етапи виховного процесу, програма виховної роботи закладу, а також безпосередні заходи. Отже, суб'єкти виховного процесу є елементом системи виховання, при цьому цілісне виконання ними певних функцій забезпечує ефективний результат формування особистості службовця державної установи. Зауважимо, що в межах цього дослідження під таким службовцем ми будемо розуміти кожну людину, яка працює в державній установі та відстоює державні інтереси. Іншими словами, це та категорія бюджетних працівників, щоденна діяльність яких спрямована на розв'язання певних державних завдань. Природньо, що до таких працівників відносяться, зокрема, вчителі, які виконують державне завдання щодо виховання та навчання громадян України, та військовослужбовці, державним завданням яких, є забезпечення безпеки країни та її оборона у випадку війни.

Визначимо суб'єктів, які належать до систем виховання у вищих педагогічних і військових закладах освіти. І в одній, і в іншій системах можна виділити ректора (начальника) та інших представників ректорату, декана (директора) та працівників деканату, викладачів та самого студента (курсанта) як суб'єкта самовиховної роботи. Відмінність полягає в тому, що в педагогічному ВЗО працюють цивільні особи, а у військовому – переважно офіцери, які мають додаткові обов'язки, пов'язані із власною службою й вихованням військовослужбовців. Ще констатуємо одну відмінність – у військових навчальних установах працюють курсові офіцери, які належать до складу деканату, але безпосередньо не є учасниками навчального процесу. Дещо схожі до їхніх обов'язків у цивільних ВЗО виконують куратори навчальних груп, частіше всього це викладачі, які виконують цю роботу на громадських засадах. Але курсові офіцери проводять з курсантами набагато більше часу, організовують їхній навчальний день, тому їхній вплив на майбутніх фахівців є набагато більшим, при цьому зростає обсяг індивідуальної виховної роботи, яка гармонійно доповнює відповідну фронтальну та групову роботу. Через це саме курсові офіцери (начальник курсу, його заступник, командир взводу) і мають вважатися провідними суб'єктами виховної роботи у військових ВЗО. Останню групу

суб'єктів складають самі студенти та курсанти як суб'єкти самовиховання.

Визначимо функції, характерні суб'єктам виховної роботи в закладах освіти обох типів. Оскільки мова йде про систему виховання, в якій присутня ієрархія її суб'єктів, то є сенс визначити їх мотиваційну функцію як провідну, оскільки мотивація є основою діяльності, а її формування повинно здійснюватися керівником щодо кожного підлеглого або педагогом щодо вихованця. У випадках обох типів вищих навчальних закладів можна змоделювати таку структуру мотиваційної діяльності як складника системи виховання: представники ректорату мотивують працівників деканату щодо активної виховної діяльності, останні – викладачів як суб'єктів виховання і студентів (курсантів) як суб'єктів самовиховання, а педагоги – майбутніх фахівців.

У цій структурі ланка "ректорат – деканат" передбачає усвідомлення працівниками деканату своїх об'єктивних потреб щодо здійснення проектувальних, організаційних та інших дій. Спільні для педагогічних і військових ВЗО потреби – у формуванні особистості випускника як службовця державної установи. Індивідуальні – у формуванні в нього рис, необхідних для виконання професійної діяльності. Спільними потребами також є, зокрема: створення в межах закладу освіти колективу однодумців, до якого належать і працівники установи, і майбутні фахівці, монолітності якого сприяє спільна активна діяльність усіх суб'єктів виховної роботи, спрямована на досягнення певної виховної мети; забезпечення авторитету навчального закладу як установи, випускники якої є сформованими фахівцями, здатними до виконання державних завдань; забезпечення очікувань українського суспільства щодо якісної підготовки педагогів та військових; забезпечення активного навчання студентів і курсантів як результату проведеної виховної роботи щодо формування в них відповідального ставлення до навчальної діяльності. Також мотиваційна діяльність ректорату вимагає від його представників вивчення існуючих потреб працівників деканату, задоволення яких є необхідним кроком для виконання всіх видів виховної роботи на факультеті (в інституті).

Мотиваційна робота у вищих педагогічних і у військових закладах освіти, що здійснюється деканатом, має різні обсяги й можливості через те, що у військових існує такий суб'єкт виховної роботи як курсові офіцери, про яких йшлося вище. Завдяки їм індивідуалізується процес формування особистості майбутнього офіцера, який отримує службові завдання різного змісту, в тому числі й спрямовані на формування в курсантів мотивації до самовиховання. Спільною до змістового наповнення у ВЗО обох типів є мотиваційна робота деканатів з викладачами, яка має бути зорієнтованою на актуалізацію потреб педагогів щодо здійснення активної виховної взаємодії зі студентами чи курсантами. Йдеться про усвідомлення викладачами взаємного впливу освітнього і виховного компонентів процесу навчання, системного характеру підготовки фахівця, виховної функції педагогічної дії тощо. У результаті викладачі мають дивитися на результати вивчення своїх навчальних дисциплін не з позиції оцінювання якості засвоєння студентами і курсантами навчального матеріалу, а з позиції аналізу ступеня підготовленості студентів і курсантів до державного служіння, яка вимагає не тільки засвоєні знання і вміння, а й

сформований світогляд службовця державної установи і чітке розуміння шляхів вирішення певних державних і суспільних завдань.

Мотиваційна діяльність викладача в закладах освіти обох типів має зосереджуватися на формуванні й актуалізації в майбутніх фахівців потреб професійного розвитку шляхом, у тому числі, й вивчення безпосередньої навчальної дисципліни. Але цю навчальну дисципліну студенти і курсанти повинні усвідомлювати як елемент загальної системи фахової підготовки, результат вивчення якої позначається на характері засвоєння інших навчальних предметів і успішності процесу загального професійного зростання службовця державної установи. Вивчення певної навчальної дисципліни має спонукати майбутніх педагогів і військових до самомотивації фахового розвитку. Власне така самомотивація є часткою самовиховної роботи курсанта і студента.

Наступна функція, яку повинні виконувати суб'єкти виховання в педагогічних і військових ВЗО, – проектувальна. Ректоратом має проектуватися діяльність усієї виховної системи, тому ним повинні укладатися такі документи, як положення про виховну роботу в закладі та концепція виховної роботи. В цих документах має визначитися мета виховної роботи, окремі завдання для суб'єктів виховання різних рівнів, етапи виховної роботи впродовж навчального року, методи засоби і т.д. І для педагогічних, і для військових закладів освіти спільними є завдання щодо формування особистості службовця державної установи, а також формування окремих рис фахівця, які необхідні й майбутньому педагогу, й майбутньому офіцеру, який виконує, у тому числі, педагогічну функцію.

На підставі зазначених положення й концепції виховної роботи деканат укладає свою програму виховної роботи. Завдяки наявності курсових офіцерів така програма у військовому ВЗО може мати ширший зміст. Самі ж курсові офіцери, як і працівники кафедр, на підставі програми виховної роботи факультету (інституту) мають складати свій план виховної роботи на поточний навчальний рік. Якщо у військових навчальних закладах керівники курсів такі плани дійсно складають, то науково-педагогічні працівники ВЗО різних типів такою роботою нехтують, оскільки вона не є складником навчального навантаження викладача. Водночас без виховної роботи з боку педагогів вся виховна робота закладу не буде системною, втратить свій масштаб, а в педагогічному ВЗО взагалі залишиться обмеженою зусиллями окремих працівників деканату та кураторів навчальних груп.

На своєму рівні план чи програму самовиховної роботи має складати і студент чи курсант, останньому в цьому може допомогти курсовий офіцер.

Певною своєрідністю для навчальних закладів обох типів вирізняється організаційна функція суб'єктів виховання. Відмінність полягає в тому, що крім організації виховних заходів та заходів з організації виховної роботи підлеглих керівники різного рангу вищих військових закладів освіти мають забезпечити педагогічну підготовку своїх працівників,

адже більшість з них не мають педагогічної освіти та, відповідно, не володіють тією компетентністю, якою повинен володіти суб'єкт виховання.

Проте цілком можна вважати тотожними для вищих педагогічних і військових закладів освіти зміст таких функцій суб'єктів управління: діагностичної – вивчення стану виховної роботи в закладі (у підрозділі), готовності до її здійснення представниками виховної системи та ступеня сформованості особистості службовця державної установи в осіб, що навчаються; прогностичної – уявлення очікуваного результату від реалізації певних виховних заходів, програм, планів та концепції виховної роботи; стимулювальної – застосування методів заохочення щодо підлеглих осіб як суб'єктів виховної роботи та студентів (курсантів) як її об'єктів; контрольної – реалізація керівниками заходів щодо вивчення виконання планів і програм виховної роботи.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших досліджень. Отже, за результатами розгляду змісту функцій виховання працівників вищих педагогічних і військових закладів освіти констатуємо, що для певних з них (мотиваційної, проектувальної та організаційної) необхідно відзначити деякі розбіжності, зумовлені відмінністю в складі суб'єктів виховної роботи, а також відсутністю в офіцерів базової педагогічної освіти. Зазначені результати використовуватимуться під час розробки теоретичних і методичних засад проектування виховних систем у вищих навчальних закладах різних типів.

Список використаних джерел:

1. Боловацька Ю. І. Особистісно орієнтоване виховання студентів у культурно-дозвілльєвій діяльності вищого педагогічного навчального закладу [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Боловацька Юлія Ігорівна ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2015. – 20 с.
2. Дем'янюк Т. Д. Виховний процес у вищому закладі освіти : наук.-метод. посіб. / Т. Д. Дем'янюк ; Рівненський держ. гуманітарний ун-т. – К. : [б.в.], 2003. – 228 с.
3. Левченко С. М. Особистісно орієнтоване виховання майбутніх офіцерів у вищому військовому навчальному закладі: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Левченко Сергій Миколайович ; Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В.Г.Короленка. - Полтава, 2003. – 231 с.
4. Методологія і методика виховання студентів: Навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / [О.А. Дереча, О.А. Заграда, П.В. Литвак та ін.]. – Житомир: Волинь, 2004. – 167 с.
5. Мешко Г. М. Курс "Професійне здоров'я педагога" в системі підготовки майбутніх учителів до здоров'ятворчої діяльності / Г. М. Мешко // Пед. науки : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 63. – С. 227-232.
6. Мірошніченко В. І. Система патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників: монографія / В. І. Мірошніченко; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2012. – 376 с.
7. Никитенко О. В. Професійно-особистісні якості як основа виховання майбутніх учителів / О. В. Никитенко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Педагогіка, 2013. – Вип. 27. – С. 33-45.
8. Соловей М.І., Демчик В.С. Виховна робота у вищому навчальному закладі. – К.: Ленвіт, 2003. – 257 с.
9. Ставицький О. М. Теоретичні та методичні засади професійного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників: монографія / О. М. Ставицький; Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. – 463 с.

Надійшла до редколегії 05.03.2019

A. Kucheriavii, Doctor of Pedagogical Sciences, Associated Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF CONTENT OF FUNCTIONS WHICH ARE REALIZED BY EDUCATIONAL ACTIVITY OF SUBJECTS IN HIGHER PEDAGOGICAL AND MILITARY EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article is devoted to the problem of lack of theoretical, methodological and technological bases of projecting the process of formation servant's personality who will be working in a state establishment. This process is considered in higher pedagogical and military educational institutions. The list of educating members in this institutions is defined (they are the members of a university administration, a dean's office, the course officers (in military educational establishments), the lecturers, and also students or cadets as persons who are doing self-upbringing). Features of implementation their individual functions are described. Motivation aspects of the object of educational work are discussed in detail. The features of motivational activity in structural units "a university administration – a dean's office", "a dean's office – the course officers", "the course officers – the cadets" (in military educational establishments), "a dean's office – the lecturers", "the lecturers – students or cadets" are particularized. Realization of projecting function on the different levels of the educational system (the creation of provisions for educational work, its concepts, programs, plans and the like that) is investigated. Differences in realization of organizational function of members of upbringing process in the both types of higher education institutions are defined. Distinctive feature regarding staff resource in the two types of educational establishment (the lecturers of pedagogical educational institutions have pedagogical education however the biggest part of their military colleagues does not have it) was emphasized. Attention on the general lines of realization diagnostic (studying conditions of upbringing activity in an institution (a subdivision), readiness to execute it by members of upbringing system, and degree of formation in students (cadets) the personality of a state establishment servicer), prognostic (imagining the expecting result of realization certain upbringing actions, programs, plans, and conception of upbringing work), stimulating (using the encouragement methods to subordinates (who are subjects of upbringing work), students and cadets) and control (realization control actions which are focused on execution the plans and programs of upbringing work) functions is concentrated. The research results will contribute to the construction of educational systems in higher school, which will be oriented to state needs in preparation the pedagogical or military specialist.

Key words: education, pedagogical educational establishment, military educational establishment, functions, the subject of education.